

ΡΑΨΩΔΙΑ Π, (684-867)

Μονομαχία Πατρόκλου και Έκτορα. Θάνατος του Πατρόκλου

1. Παρακολουθούμε την αριστεία και τον θάνατο του Πατρόκλου.
2. Αντιλαμβανόμαστε τη σημασία του γεγονότος του θανάτου του για την εξέλιξη της πλοκής.
3. Συνειδητοποιούμε ότι ο θάνατος του Πατρόκλου είναι συνέπεια του θυμού του Αχιλλέα και προάγγελος της επιστροφής του στη μάχη.
4. Κατανοούμε ότι κινητήρια δύναμη του έπους θα είναι πλέον η δίψα του Αχιλλέα για εκδίκηση.
5. Διαπιστώνουμε την ύβρη του Έκτορα, ώστε ο επικείμενος θάνατός του να είναι δικαιολογημένος με βάση την ομηρική ηθική.

Στη ραψωδία Π ο Αχιλλέας ανταποκρίνεται θετικά στο αίτημά του Πάτροκλου να συμμετάσχει στη μάχη ηγούμενος των Μυρμιδόνων και φορώντας τα όπλα του Αχιλλέα υπό έναν όρο

Η ραψωδία Π κατέχει καίρια θέση στην Ιλιάδα, γιατί:

- α) περιγράφει την αριστεία και τον θάνατο του Πατρόκλου. Ειδικότερα, ο θάνατος του Πατρόκλου εξυπηρετεί την προώθηση της πλοκής του έπους με την επιστροφή του Αχιλλέα στον πόλεμο και τον θάνατο του Έκτορα·
- β) ανατροφοδοτείται η δράση του έργου με την εγκατάλειψη της οργής του Αχιλλέα κατά του Αγαμέμνονα και την πυροδότηση μιας εκδικητικής οργής για τον Έκτορα·
- γ) αρχίζει η αντίστροφη μέτρηση για τους Τρώες·
- δ) μετά το ζενίθ με την αριστεία και τον θρίαμβο του Πατρόκλου φθάνουμε στο ναδίρ με τον θάνατό του λόγω της υπέρβασης του μέτρου. Υπάρχουν, δηλαδή, στοιχεία αρχαίας τραγωδίας.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ

1^η : Ο Πάτροκλος φτάνει έως τα τείχη της Τροίας (στ. 684-697)

2^η : Η παρέμβαση του Απόλλωνα (στ. 698-726)

3^η : Ο Πάτροκλος σκοτώνει τον Κεβριόνη (στ. 726-750)

4^η : Η μάχη για το σώμα του νεκρού Κεβριόνη (στ. 751-785)

5^η : Ο Απόλλωνας αποπλίζει τον Πάτροκλο (στ. 786-804)

6^η : Ο Εύφορβος τραυματίζει τον Πάτροκλο (στ. 805-817)

7^η : Ο Έκτορας σκοτώνει τον Πάτροκλο (στ. 818-867)

Η ΑΡΙΣΤΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΚΛΟΥ

- Σκοτώνει εννέα αντιπάλους και τρέπει άλλους σε φυγή (694-697)
- Επιχειρεί τέσσερις φορές ν' ανέβει στα τείχη της Τροίας. Θα το είχε καταφέρει, αν δεν παρενέβαινε ο Απόλλωνας.
- Αντιμετωπίζει επιτυχώς την επίθεση του Έκτορα σκοτώνοντας τον ηνίοχό του, Κεβριόνη.
- Μετά τη σκύλευση του Κεβριόνη, επιτίθεται τρεις φορές στους Τρώες και κάθε φορά σκοτώνει εννέα Τρώες (συνολικά 27). Σε καμία αριστεία δεν έχει γίνει κάτι παρόμοιο.

- Αποκορύφωμα της αριστείας του Πατρόκλου. Είναι τραγική η αριστεία του Πατρόκλου, καθώς οδηγείται προς τον θάνατο, προκειμένου να επιστρέψει ο Αχιλλέας στη μάχη.

Η ΥΒΡΙΣ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΚΛΟΥ

- Παρασύρεται από τις επιτυχίες του και παρακούει την συμβουλή του Αχιλλέα (*Τον είχε συμβουλεύσει μόλις διώζει τους Τρώες από τα πλοία των Αχαιών, να επιστρέψει αμέσως πίσω*).
- Υπερβαίνει τα όρια. Νομίζει ότι μπορεί να κατακτήσει την Τροία.
- Ξεχνάει τις προειδοποιήσεις του Απόλλωνα.
- Και ο ίδιος ο ήρωας φαίνεται υπεύθυνος για τον θάνατό του, αφού ακολουθείται το γνωστό ηθικό σχήμα: άτις-ύβρις- νέμεσις- τίσις.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΚΛΟΥ ΠΡΟΟΙΚΟΝΟΜΕΙΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ

686-687: Αν είχε τηρήσει την εντολή του Αχιλλέα θα ξέφυγε από την τραγική μοίρα του θανάτου. **688-691:** Ο Δίας οδηγεί τον Πάτροκλο προς τον θάνατο. **693:** Η αριστεία του Πατρόκλου θα έχει ως κατάληξη τον θάνατό του («οι θεοί σ' εκάλεσαν στον Άδη»). **700-701:** Ο Απόλλωνας σχεδιάζει τον θάνατο του Πατρόκλου. **751-753:** Ο Πάτροκλος που ορμά να πάρει το νεκρό σώμα του Κεβριόνη, παρομοιάζεται με λιοντάρι που επιτίθεται σε ταύρους αλλά «η αντρεία του το φονεύει». **780:** Οι Αχαιοί νικούν και παίρνουν τον νεκρό Κεβριόνη «χωρίς να θέλ' η μοίρα». **787:** Ο Πάτροκλος κάνει τέταρτη επίθεση εναντίον των Τρώων. Όμως «τότε σου εφάνη, Πάτροκλε, το τέλος της ζωής σου».

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΚΛΟΥ

Είναι αποτέλεσμα σύμπραξης ενός θεού και δύο θνητών. **Συντελείται σε τρεις φάσεις:**

α' φάση: ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ – ΑΠΟΛΛΩΝΑΣ: Ο ήρωας ορμούσε στη μάχη «ωσάν θεός». Ο Πάτροκλος ζωσμένος με τα θεϊκά όπλα του Αχιλλέα, δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί από κανέναν θνητό. Έτσι η παρέμβαση του Απόλλωνα θεωρείται απαραίτητη. Ο Απόλλωνας πλησιάζει αθέατος, καλυμμένος με ομίχλη. Χτυπά πισώπλατα τον Πάτροκλο και τον αφοπλίζει. Ο ήρωας ζαλισμένος και άοπλος μπορεί να χτυπηθεί τώρα και από θνητό. Ο Απόλλωνας χρησιμοποιεί δόλια μέσα. Οι ενέργειες των θεών δεν είναι πάντοτε σύμφωνες με ηθικούς κανόνες (ανθρωπομορφισμός).

β' φάση: ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ - ΕΥΦΟΡΒΟΣ: Ο Εύφορβος χτυπά επίσης πισώπλατα και ύπουλα τον Πάτροκλο με το δόρυ του. Στη συνέχεια βιάζεται να απομακρυνθεί παρόλο που ο αντίπαλός του είναι πληγωμένος (εξαίρεται η ανδρεία του Πατρόκλου). Ο ποιητής αφιερώνει τέσσερις στίχους (808-811) για να μας παρουσιάσει τον Εύφορβο. Τονίζει σκόπιμα τη γενναιότητά του για να δείξει ότι ακόμη κι ένας τόσο άξιος πολεμιστής φοβάται τον Πάτροκλο και δεν τον αντιμετωπίζει κατά πρόσωπο.

γ' φάση: ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ- ΕΚΤΟΡΑΣ: Ο Έκτορας πλησιάζει τον τραυματισμένο βαριά Πάτροκλο και του δίνει το τελικό χτύπημα. Ο Έκτορας δεν χτυπά ύπουλα, όπως οι δύο προηγούμενοι («εστήθη εμπρός»). Ωστόσο, χτυπά έναν άοπλο και τραυματισμένο αντίπαλο. Το κατόρθωμα του Έκτορα μειώνεται κατά πολύ, γιατί χτυπά τρίτος τον αντίπαλό του, γεγονός που επισημαίνεται και από τον Πάτροκλο. Ο Έκτορας καυχείται για μια νίκη που δεν του ανήκει ολοκληρωτικά. Αγνοεί την προφητεία του Πατρόκλου και έχει την ψευδαίσθηση ότι μπορεί να σκοτώσει και τον Αχιλλέα.

Ο ποιητής παρουσιάζει τον θάνατό του Πατρόκλου με τέτοιον τρόπο, ώστε αυτός που τελικά εξαιρείται και κερδίζει τον έπαινο για τη γενναιότητά του δεν είναι ο νικήτής, αλλά ο ηττημένος, ο ήρωας που πεθαίνει.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΚΛΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΕΠΟΣ

Ο θάνατος του Πάτροκλου αποτελεί μια απρόβλεπτη συνέπεια της οργής του Αχιλλέα και της αποχώρησής του από τη μάχη.

Η οργή του Αχιλλέα στρέφεται τελικά εναντίον του ίδιου, αφού χάνει τον σύντροφό του.

Η μανία του Αχιλλέα να εκδικηθεί, κι όχι ο θυμός του, θα είναι στο εξής η κινητήρια δύναμη του έπους.

Ο θάνατος του Πάτροκλου είναι άρρηκτα δεμένος με τον θάνατο του Έκτορα.

Η ΥΒΡΙΣ ΤΟΥ ΕΚΤΟΡΑ

- Υπερηφανεύεται για μια νίκη απέναντι σε έναν άοπλο και πληγωμένο αντίπαλο.
- Η νίκη αυτή δεν του ανήκει ολοκληρωτικά, αφού έχουν προηγηθεί τα χτυπήματα ενός θεού κι ενός θνητού.
- Δείχνει ασέβεια απέναντι στον ιερό θεσμό της ταφής των νεκρών, δηλώνοντας πως θα αφήσει άταφο το πτώμα του Πατρόκλου για να το φάνε τα όρνια.
- Αψηφά τα προφητικά λόγια του Πατρόκλου.
- Υποστηρίζει πως μπορεί να νικήσει ακόμα και τον ίδιο τον Αχιλλέα.

ΗΘΟΓΡΑΦΗΣΗ (χαρακτηρισμός) ΠΡΟΣΩΠΩΝ

Πάτροκλος: Είναι γενναίος, δυνατός, ικανός πολεμιστής, ατρόμητος, αλλά και ειρωνικός και υβριστής. Τραγικό πρόσωπο: αυταπατάται, αφού πιστεύει ότι μπορεί να σκοτώσει τον Έκτορα και τελικά πεθαίνει τη στιγμή που βρίσκεται στο απόγειο της δόξας του. Τέλος, είναι διορατικός (προβλέπει το θάνατο του Έκτορα),

Έκτορας: Στην ενότητα αυτή ο Έκτορας δεν υπακούει στους ηθικούς κανόνες της μάχης και επιτίθεται στον άοπλο και ήδη πληγωμένο Πάτροκλο. Την πτώση του Πάτροκλου ακολουθεί η καθιερωμένη καυχησιολογία, όπου ο Έκτορας υπερηφανεύεται ότι είναι ο πρώτος πολεμιστής της Τροίας, ειρωνεύεται και χλευάζει τον αντίπαλό του. Το μόνο που σκέφτεται είναι η ασφάλεια που παρέχει στους Τρώες ο θάνατος του Πάτροκλου. Μοιάζει να είναι ασεβής και υπερβολικά σκληρός απέναντι στον ετοιμοθάνατο Πάτροκλο.

ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Στοιχεία που μας δίνουν πληροφορίες για τις ιδέες, τις αντιλήψεις, τον τρόπο σκέψης των ανθρώπων της ομηρικής εποχής

α. ανθρωπομορφισμός των θεών: αποδίδονται στους θεούς ανθρώπινα χαρακτηριστικά, ιδιότητες, συναισθήματα & αδυναμίες: ο Απόλλωνας χρησιμοποιεί δόλο για να νικήσει τον Πάτροκλο

β. η επέμβαση των θεών στα ανθρώπινα: οι θεοί επεμβαίνουν στα ανθρώπινα πράγματα και καθορίζουν τις εξελίξεις: ο Δίας δίνει θάρρος στον Πάτροκλο, ο Απόλλωνας παρακινεί τον Έκτορα να μπει στη μάχη, απομακρύνει τον Πάτροκλο από τα τείχη, ο Απόλλωνας τραυματίζει και αφοπλίζει τον Πάτροκλο.

γ. η ευθύνη του ανθρώπου για τις πράξεις του: ο Πάτροκλος παρασύρεται από τις επιτυχίες του, ξεχνά τις συμβουλές του Αχιλλέα, ξεπερνά τα όριά του, με τη στάση του οδηγείται στο θάνατο.

δ. άτις - ύβρις - νέμεσις - τίσις (τύφλωση του νου - υπέρβαση ορίων - οργή θεών- τιμωρία): ο Πάτροκλος παρασύρεται από τις επιτυχίες του (άτη), αν και επιτεύχθηκε ο στόχος του (να απωθήσει τους Τρώες και να σώσει τα πλοία) δεν επιστρέφει, σύμφωνα με τις εντολές του Αχιλλέα, αλλά προσπαθεί να πατήσει τα τείχη της Τροίας (ύβρη), επέμβαση Απόλλωνα (νέμεση), θάνατος Πατρόκλου (τίση).

ε. η σκύλευση του νεκρού πολεμιστή: μεγάλη τιμή και δόξα για το νικητή, ατίμωση για το νεκρό, συμπλοκές γύρω από το σώμα του νεκρού

στ. η μοίρα = το μερίδιο κάθε ανθρώπου στη ζωή, ό,τι του αναλογεί από χαρές και λύπες

Η μοίρα θεωρείται παντοδύναμη (στ. 853) και ο Πάτροκλος αποδίδει το θάνατό του στη μοίρα (στ. 849)

ζ. οι προφητικές ικανότητες των μελλοθάνατων: ο Πάτροκλος προφητεύει το θάνατο του Έκτορα από τον Αχιλλέα

η. η ψυχή: οι ψυχές των νεκρών κατεβαίνουν στον Άδη.

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ

α. τριαδικό σχήμα

τρεις φορές προσπαθεί ο Πάτροκλος να πατήσει το τείχος της Τροίας

τρεις φορές τον σπρώχνει ο Απόλλωνας

τρεις φορές ορμά ο Πάτροκλος ενάντια στους Τρώες (σκοτώνοντας εννέα άνδρες κάθε φορά – ο αριθμός 9 είναι πολλαπλάσιος του 3)

τρίτος χτυπά τον Πάτροκλο ο Έκτορας

β. αποστροφή: ο αφηγητής απευθύνεται σε κάποιον από τους πρωταγωνιστές του έπους σε β' ενικό πρόσωπο, σαν να συμμετέχει και ο ίδιος στα γεγονότα.

Ο ποιητής απευθύνεται στον Πάτροκλο σε β' πρόσωπο έξι φορές εκφράζοντας τη συμπάθεια και τη συμπόνια του προς τον ήρωα που σε λίγο θα πεθάνει.

γ. προοικονομία: ο ποιητής μας προετοιμάζει για γεγονότα που θα συμβούν αργότερα:

στ. 686-687, 692-693: ο θάνατος του Πατρόκλου

στ. 688-691: ο θάνατος του Πατρόκλου από τον Έκτορα

στ. 700-701: ο ρόλος του Απόλλωνα στο θάνατο του Πατρόκλου

στ. 707-709: ο θάνατος του Πατρόκλου και του Αχιλλέα πριν την Άλωση της Τροίας

στ. 730: η νίκη του Έκτορα

στ. 799-800: η σκύλευση των όπλων του Πατρόκλου και ο θάνατος του Έκτορα

στ. 851-854: ο θάνατος του Έκτορα

δ. επιβράδυνση: καθυστερεί η εξέλιξη της πλοκής πριν από ένα σημαντικό γεγονός, με την παρεμβολή περιγραφής ή αφήγησης που δεν συνδέονται άμεσα με το συγκεκριμένο θέμα και εντείνεται η αγωνία και το ενδιαφέρον του αναγνώστη: καθυστερεί ο θάνατος του Πατρόκλου με: α) τα κατορθώματα του ήρωα, β) την αποκορύφωση της αριστείας του και γ) το σταδιακό αποπλισμό του

Η πτώση του Πάτροκλου γίνεται πιο τραγική μετά την αριστεία του και αυξάνεται η συμπάθεια των ακροατών προς τον Πάτροκλο.

ε. πλατιά παρομοίωση: παρομοίωση που εκτείνεται σε περισσότερους από ένα στίχους. Η εικόνα που θέλει να τονίσει ο ποιητής παρομοιάζεται με μια άλλη εικόνα από τη φύση ή τη ζωή, που είναι περισσότερο οικεία στον ακροατή. Κατά την ανάλυση μιας πλατιάς παρομοίωσης διακρίνουμε: **α. τι παρομοιάζεται - β. με τι - γ. το κοινό τους σημείο - δ. το ρόλο της παρομοίωσης**

ΠΛΑΤΙΕΣ ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΕΙΣ ΡΑΨΩΔΙΑΣ Π

1. στ. 745-749

- α. τι παρομοιάζεται (δεικτικό μέρος): ο Κεβριόνης που πέφτει νεκρός από το αμάξι
- β. με τι (αναφορικό μέρος): με δύτη που βουτάει στη θάλασσα για να βρει στρεΐδια
- γ. το κοινό τους σημείο: η φορά προς τα κάτω & η ευκολία της πτώσης
- δ. ο ρόλος της παρομοίωσης: παραστατικότητα, αντίθεση ειρηνικής και πολεμικής σκηνης, ειρωνεία

2. στ. 752-754

- α. τι παρομοιάζεται (δεικτικό μέρος): ο Πάτροκλος
- β. με τι (αναφορικό μέρος): με λιοντάρι που ορμάει πάνω σε ταύρους και τους αφανίζει μέχρι που πληγώνεται στο στήθος
- γ. το κοινό τους σημείο: η ορμή, η μανία
- δ. το ρόλο της παρομοίωσης: παραστατικότητα, προοικονομεί το θάνατο του Πατρόκλου

3. στ. 757-761

- α. τι παρομοιάζεται (δεικτικό μέρος): ο Έκτορας και ο Πάτροκλος που μάχονται για το νεκρό σώμα του Κεβριόνη
- β. με τι (αναφορικό μέρος): με λιοντάρια που παλεύουν λυσσασμένα για ένα σκοτωμένο ελάφι
- γ. το κοινό τους σημείο: η λύσσα, η γενναιότητα
- δ. το ρόλο της παρομοίωσης: παραστατικότητα, τονίζεται ότι οι δυο αντίπαλοι είναι ισότιμοι, αφού παρομοιάζονται και οι δύο με λιοντάρια

4. στ. 765-771

- α. τι παρομοιάζεται (δεικτικό μέρος): οι Αχαιοί και οι Τρώες που συγκρούονται γύρω από το νεκρό Κεβριόνη
- β. με τι (αναφορικό μέρος): με δυο αντίθετους ανέμους που φυσούν με ορμή μέσα σε πυκνό δάσος

γ. το κοινό τους σημείο: η ορμή

δ. το ρόλο της παρομοίωσης: ζωντάνια, παραστατικότητα, δίνεται έμφαση στον ήχο (ηχητικές και οι δύο εικόνες), εικόνα από τη φύση.

5. στ. 823-829

α. τι παρομοιάζεται (δεικτικό μέρος): η θανάτωση του Πάτροκλου από τον Έκτορα

β. με τι (αναφορικό μέρος): με τη θανάτωση αγριόχοιρου από λιοντάρι

γ. το κοινό τους σημείο: η εξόντωση του αντιπάλου

δ. το ρόλο της παρομοίωσης: παραστατικότητα, τονίζεται η ανισότητα της σύγκρουσης, προβάλλεται η γενναιότητα και η αντίσταση του Πάτροκλου

στ. απλές παρομοιώσεις: ως δαίμων (στ. 705), ως βουτηχτής (στ. 743), ως άν θεός (στ. 786)

ζ. ρεαλισμός: προσπάθεια για πιστή και αντικειμενική απόδοση της πραγματικότητας: οι σκηνές των θανάσιμων τραυματισμών του Κεβριόνη και του Πατρόκλου περιγράφονται με ακρίβεια και ωμότητα

η. αντιθέσεις

- άνοδος Πατρόκλου (αριστεία) - πτώση του (θάνατος)
- μάχη με έντονη κίνηση - νεκρός Κεβριόνης
- ειρηνική σκηνή γεωργών - πολεμική σκηνή μάχης

θ. επική ειρωνεία: οι ακροατές - αναγνώστες γνωρίζουν πράγματα που ο ήρωας αγνοεί

στ. 744-750: ο Πάτροκλος χλευάζει τον νεκρό αντίπαλό του, αγνοώντας πως και το δικό του τέλος πλησιάζει

στ. 832-835: ο Έκτορας αγνοεί πως το τέλος του πλησιάζει και μαζί και η καταστροφή της Τροίας

στ. 836: ο Έκτορας αγνοεί πως το δικό του σώμα είναι αυτό που θα κακοποιηθεί και θα μείνει άταφο για μέρες και όχι του Πατρόκλου

στ. 838-841: ο Έκτορας ισχυρίζεται πως ο Αχιλλέας έστειλε τον Πάτροκλο στη μάχη

στ. 860-861: ο Έκτορας πιστεύει πως θα σκοτώσει τον Αχιλλέα, ενώ θα συμβεί ακριβώς το αντίθετο